

Aliya İzzetbegoviç ve Bosna-Hersek Bir Osmanlı Mirası: Hacı Aliya Camii

Şekip Şadiye YAŞAR¹, Sonay GÜZEL ÖZÇUBUKÇU²

¹Gümüşhane Üniversitesi, Ormanlık ve Çevre Anabilim dalı,
ssyasar@gumushane.edu.tr

²Gümüşhane Üniversitesi, Ormanlık ve Çevre Anabilim dalı,
sonayguzell@gmail.com

Giriş

Hacı Aliya Camii Saraybosna'ya bağlı Poçitel kasabasında yer almaktadır. Poçitel Saraybosna' yı Adriyatik Denize ulaştıran karayolu üzerinde kayaların oluşturduğu vadi üzerine kurulmuş bir Osmanlı kasabasıdır. Kasaba 1383 yılında Kral Stephan tarafından kurulmuş, dağların topografik yapısına göre kademeli şekilde yerleşim göstermiştir (Büyükdığın 1993:10).

Saraybosna köylerinde özellikle kuzey bölgelerinde ahşap yapılar yaygınken, kıyı bölgesine yakın olması nedeniyle Poçitel'de kent mimarisi oluştururken taş malzeme kullanılmıştır. 1471 yılında Osmanlı tarafından fethedildikten sonra bu mimari yapı terkedilmemiş ve sınır savunma kasabası olarak dik yamaç üzerine taştan inşa edilmiştir (Turan ve İbrahimgil 2005: 97). Bu tarihten itibaren Poçitel'in kale surları arasına şehrin ana hatlarını oluşturan Hacı Aliya Camii, Medrese, Han yapıları, Poçitel Saat Kulesi, ve Mektep inşa edilmiştir (Resim 1.).

Resim 1. Poçitel Genel Görünüş

Amaç

Poçitel'in 1471 yılında Osmanlı yönetimine geçmesi ile kentin önemi giderek artmıştır. Osmanlı daha iyi ve güçlü kent yapısı oluşturabilmek için kamusal yapılara önem vermiştir. Poçitel'de bugüne ulaşabilen ya da 1992-1995 Bosna savaşı esnasında zarar görüp tekrar restore edilen önemli tarihi yapılar yer almaktadır. Bu çalışmada Osmanlı'nın anıtsal sembolü haline gelen Hacı Aliya Camii incelenmiştir.

Çalışmada UNESCO Kültür Mirası Listesi'nde de yer alan Poçitel kasabasının mimari karakterini oluşturan, Hacı Aliya Camii mimari detayları ve tarihçesi ile incelenmiştir.

Yöntem

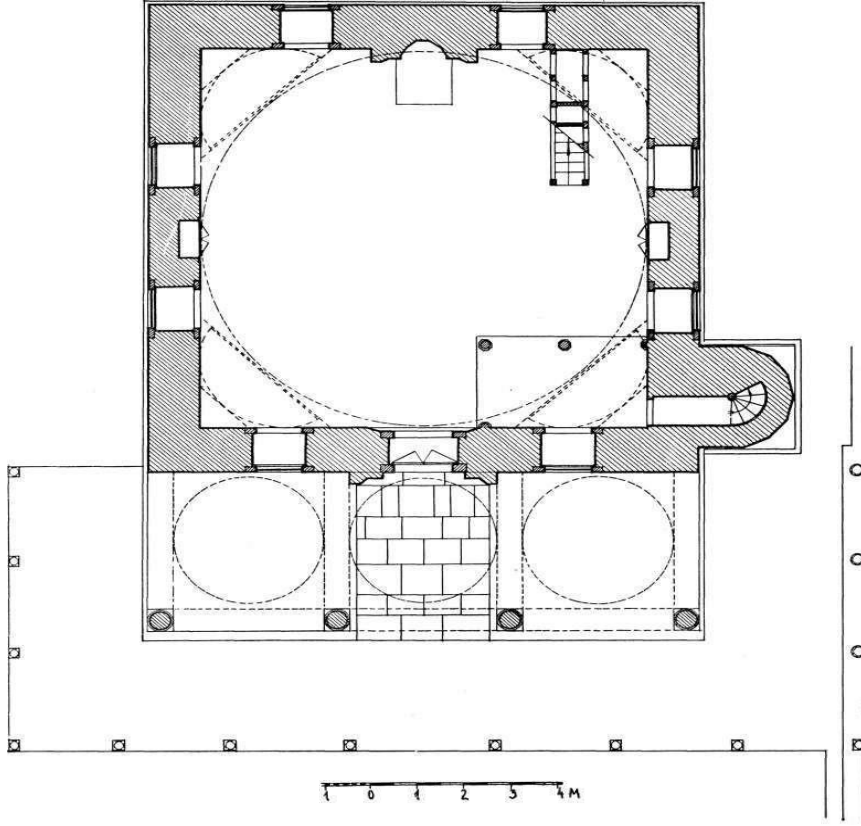
Araştırmada Camii'nin bulunduğu bölge ve etrafında bulunan Osmanlı eserleri ile ilişkisi göz önünde bulundurularak, Hacı Aliya Camii üzerine yapılan araştırmalar incelenmiş ve buraya yapılan seyahat fotoğrafları kullanılmıştır.

Hacı Aliya Camii'nin Genel Mimari Özellikleri

Hacı Aliya Camii Osmanlı Devletinin 15 ve 16.yy dönemi mimari yapısını yansıtmaktadır. Camii inşasında bir plakaya hicri 970'de (1562/3 yılları) Musa Oğlu Hacı Ali (Ali Bin Musa Ağa) hayrına yapıldığı yazılmıştır (ÇELİĆ Džemal 1956:44). Ali Bin Musa Ağa'nın Fazıl Ahmed Paşa'nın kethüdası Şişman İbrahim Paşa'nın ailesinden olması sebebiyle, camii daha çok Şişman İbrahim Paşa ismi ile anılmaktadır (Turan ve İbrahimgil 2005: 97). Poçitel halkı camii'yi Şişman İbrahim Paşa'nın yaptırdığına inanmaktadır. Anlatılan bir hikâyeye göre Paşa, camii'nin bulunduğu bölgede çocukluğunu geçirmiştir. İstanbul'da paşa olduktan sonra biriktirdiği parayı bir karpuzun içinde ailesine yollayıp, annesi de paranın tamamını camii inşası biriktiriyormuş. Yine rivayete göre camii inşasında da taşların arasına depremde zarar görmemesi için kurşun dökülmüştü (Alanyalı 2014).

Hacı Aliya Camii'nin inşasında Balkanlar'da yaygın olarak görülen kubbeli camii tipi tercih etmiştir. Camii kare planlı ve tek boşluklu kubbe ile örtülüdür tıpkı Mostar'daki Karadjozbeğ Camii (1577), Foča'da Hasan Nazir veya Aladža Camii'si (1550/1) gibidir (Resim 2 ve 3). Yapının geri kalanını üç küçük kubbe sundurma ve ahşap giriş kapısının sağında bulunan minare tamamlanmaktadır (ÇELİĆ Džemal 1956:44).

Mihrap, minber, kemer, son cemaat yerin duvar yüzeylerinde 18. yüzyıla ait duvar süslemeleri bulunmaktadır (Resim 4).

Resim 2. Hacı Aliya Camii Planı (ÇELİĆ Džemal 1956:44)

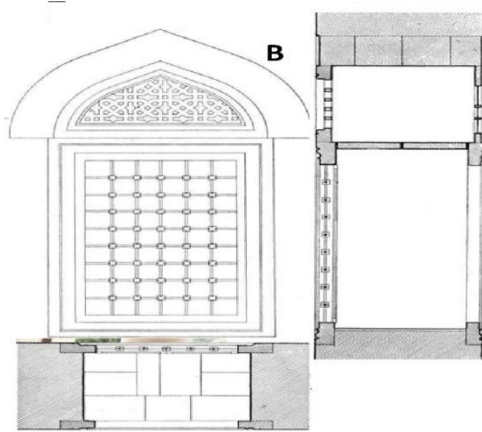
Resim 3. Hacı Aliya Camii Genel Görünüşü

Resim 4. Hacı Aliya Camii Kubbe ve Camlarındaki Süsleme Detayları

Camii minaresine iç mekândan giriş sağlanmaktadır. Kubbe yüksekliği 15m., minare 28 m.'dir (Büyükdığan 1993: 10). Ahşap giriş kapısı muhtemelen döneminin en önemli eserlerindedir. Kapı Resim 5.'de gösterilen şekilde üç orta kuşak kullanılarak, boy yönünde dört parçaya ayrılmış ve üzerine Osmanlı yıldızı ve arabesk motifler işlenmiştir. Kapı, ahşap çerçeve içerisine, ahşap lataların yan-yana birleştirilmesi ve orta kuşaklar arasına geçirilmesi ile oluşturulmuştur. Yüzey oymacılığı yapılarak, görsel olarak künde-kârî tekniğine benzer bir yüzey oluşturulmaya çalışılmıştır.

Alt pencere olarak, kalın taş duvarların oluşturduğu boşluğu sade bir şekilde kapatan ahşap çerçeveli pencereler kullanılırken, üst pencerelerde renkli cam uygulamasına geçilmiştir (Resim 5.). Ana taşıyıcı olan kare hattın kubbeyi taşıyabilmesi için köşelerde üçgen şekiller (Türk üçgeni) oluşturulmuştur (ÇELİC Džemal 1956:44). Sivri kemerli iç dekorasyon elemanları (kemer, pencere vb.) tasarımın bütünleşmesini sağlamıştır (Resim 4.).

Resim 5. Camii'nin ahşap kapısı (A kısmı) ve pencerelerin kesiti (B kısmı) - ČELIĆ Džemal 1956:44)

Camii'nin hemen yanında yer alan Şişman İbrahim Paşa Medresesi aynı bölgede Osmanlı'nın kültürel ve sanatsal ruhunu yansıtmıştır. Şişman İbrahim Paşa Hanı, Medresesi ve Camii farklı zamanlarda yapılmalarına rağmen; aynı bölgede ve birbirine uyumlu şekilde planlanma yapılmıştır (Büyükdığın 1993: 10). Bu yapılar fonksiyonel olarak küllüye benzeri bir bütünlük oluşturmaktadır (Resim 6.).

Resim 6. Şişman İbrahim Paşa Medrese'sinin ön (Pašić vd. 2012: 11) ve arka cepheden görünümü

1992-1995 Bosna-Hersek savaşı esnasında camii'nin kubbesi, son cemaat yeri ve minaresi tamamen yıkılmıştır (Resim 7 ve 8).

Resim 7. Hacı Aliya Camii 1992-95 Savaş Sonrası iç görünümü (Dünya Anıtlar Formu, 1997)

Resim 8. Hacı Aliya Camii 1992-95 Savaş Sonrası dış görünümü (Dünya Anıtlar Formu, 1997)

Restorasyon çalışmasıyla Camii kubbesi, son cemaat yeri ve minaresi tekrar yapılmıştır. Genel yapıyı oluşturan duvarlar orijinaldir. Mihrapta ve pencere üstünde görünen beyaz kısımlar yenidir ve bu bölümler de Camii'nin yenilenmiş halini yansıtmaktadır (Resim 9 ve 10), (Gadara 2014: 136).

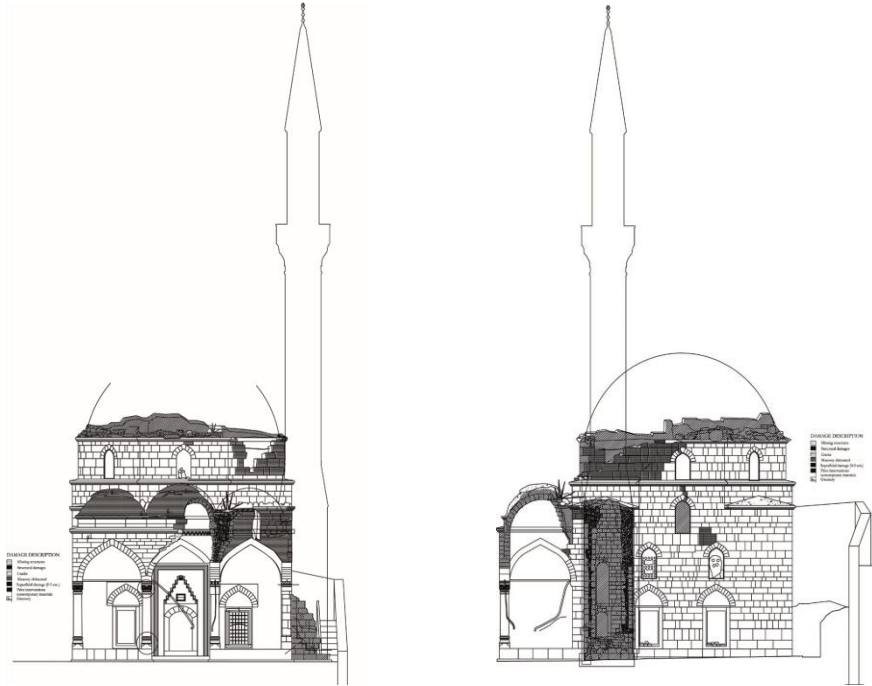

Resim 9. Hacı Aliya Camii mihrab, minber ve pencereleri

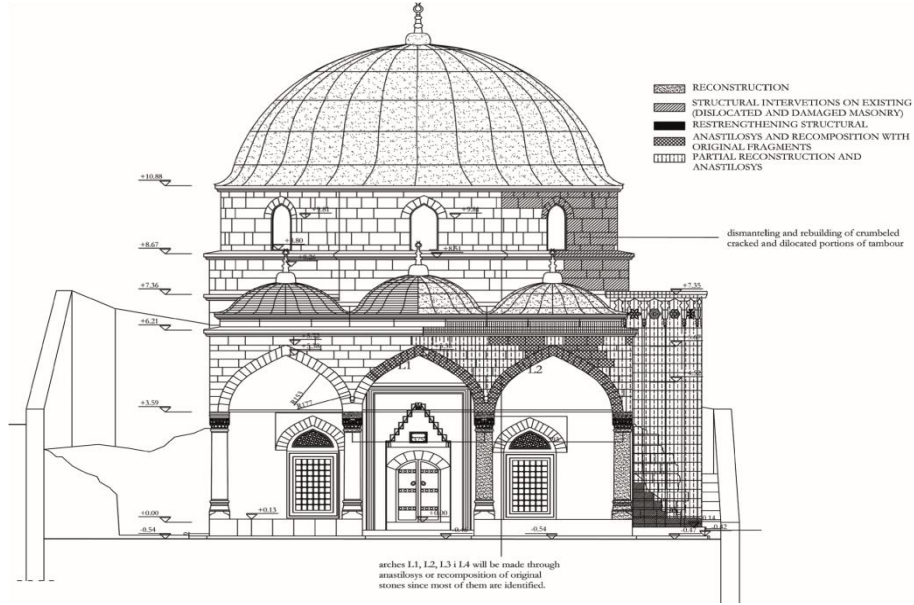

Resim 10. Hacı Aliya Camii Duvar Süslemeleri

Camiinin restorasyon çalışmalarında kullanılan yan ve ön girişten planı Resim 11 ve 12. da gösterilmektedir.

Resim 11. Hacı Aliya Camii Restorasyon Öncesi Planı (Eren vd. 2013:132)

Resim 12. Hacı Aliya Camii Restorasyon uygulama planı (Eren vd. 2013:132)

Camii'nin bazı bölümlerinde yer alan, hasar görmemiş olan süslemeler orijinaldir. Fazla hasar görmediğinden tekrar yerine yerleştirilmiştir. Ama birçoğu patlamada zarar gördüğünden yeniden yapılmıştır. Yıkılan kubbe ve diğer bölümlerinden dağılmış olan parçalar Resim 13.' de gösterildiği gibi Camii avlusunda sergilenmektedir (Gadara 2014). Ayrıca camiinin iç kısmında bazı duvarlarda savaş sonrası resimleri sergilenmektedir.

Resim 13. Savaş sonrası Camii'den sergilenmek için toplanan yıkıntılar.

Sonuç

Kent mimarisini oluşturan konutlar, camiler, anıtlar ve diğer mimari yapıtlar, ülkelerin edebi mirasları arasındadırlar. Ortak medeniyet çatısı

altında farklı dinleri barındıran Poçitel'de Hacı Aliya Camii kentsel mimarinin ve İslam'ın önemli bir sembolik karşılığı haline gelmiştir.

Bu çalışma da Osmanlı'nın kültürel ve sanatsal ruhunu yansıtan Hacı Aliya Camii'nin tarihsel süreci de ele alınarak, günümüze kadar uzanan yolcuğu incelenmiştir. Sonuç olarak;

- UNESCO Kültür Mirası Listesi'ne alınan kentte Hacı Aliya Camii 15 ve 16.yy Osmanlı mimarisinin en güzel örneklerinden birisini yansıtmaktadır. Bu eser içerisindeki tarihsel ve kültürel zenginliğinden dolayı evrensel bir hazine haline gelmiştir.
- Bölgenin doğal yapısına uygun olarak inşa edilebilen yapıların kültür turizmüne yüksek oranda katkısı bulunmaktadır. Bu anlamda uluslararası işbirliği ve paylaşım sağlayacak etkinlik ağlarının artırılması, kültürel turizmin sürdürülebilirliğini arttırabilir.
- Poçitel'de Camii, Medrese ve Han gibi sosyal mimariler, kentin dokusunu oluşturan yapılardan soyutlanmamıştır. Kültür mirası haline gelen bu eserlerin ayakta kalabilmesi ancak bu yapılara doğru fonksiyonlar verilmesi yani kısaca yaşatılması ile sağlanabilir.

Kaynakça

- ALANYALI, Avni (2014). "Müze Kasaba", Erişim Tarihi 03.09.2018, (<http://gezginmimar-merze.blogspot.com/2014/03/pocitel.html>)
- BÜYÜKDAĞIN, İlter (1993). "Bosna-Hersek'te İlginç Bir Osmanlı Kasabası : Poçitel", X. Vakıf Haftası Kitabı, sayı: X, Ankara, ss. 287-294.
- ČELIĆ Džemal (1956). "Počitelj Na Neretvi Urbanističko-ArHITEKTONSKA Studija S Osvrtom Na Problematiku Održavanja", Spomenici Kulture, 4 Naše starine VII, ss. 5-49.
- Dünya Anıtlar Formu, (1997). Erişim Tarihi: 03.09.2018 (<https://www.wmf.org/project/village-po%8Ditelj>)
- EREN, H.; PAŠIĆ, A. ve ZGONİĆ, A. I. (2013). "Restoration of Mosques in Bosnia and Herzegovina" IRCICA Publications, ss. 120-143.
- GADARA, Cemal (2014). Ekovitrin gazetesi, s: 136, Erişim Tarihi 03.09.2018, (<http://docplayer.biz.tr/2758538-Ay-yildizin-izleri-bosna-hersek-te-bilal-kocak-in-izlenimleri.html>)
- PAŠIĆ, A.; ZGONİĆ, A. I. ve KUDUMOVIĆ, Lana (2012). "Restoration of Traditional Housing Complexes - Case Studies: Muslibegović, Bišćević-Lakšić, Gavrankapetanović and Ramić Street Housing Complexes (in Mostar and Počitelj)", Technics Technologies Education Management. ss. 1-13.
- TURAN, Ö. ve İBRAHİMİL, M. Z., (2005). "Balkanlardaki Türk Mimari Eserlerinden Örnekler", TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, no:97.

Resim Bilgi:

Resim 1, 3, 4, 5(A), 6(arka), 9, 10 ve 13 bu makale kapsamında yazarlar tarafından hazırlanmıştır.